

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 14:2 (2009), SS.77-92

İSLAM HUKUKU ve TÜRK MEDENİ HUKUKU AÇISINDAN HUKUKİ TEMSİL

Legal Representation From The Point of View of Islamic Law and Turkish Civil Law

Dr. Erdoğan SARITEPE

Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
e-posta: erdogansaritepe@hotmail.com

Özet: Sosyal ilişki kurmaya muhtaç olarak yaratılan insanların bir arada yaşama zarureti bir takım hukukî düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Bu düzenlemelerden biri olan “hukukî temsil” prensibine göre insanlar, bizzat üstesinden gelemedikleri ya da vâkîf olamadıkları konularda, başkalarına hukuken yetki vererek kendi adlarına hukukî tasarruflarda bulunma imkanı vermektedirler. Bu prensip İslam Hukuku’nda velâyet, vesâyet ve vekâlet konularında kendini göstermektedir. Hukuki temsil prensibi sayesinde insanlar, bizzat yapamadıkları birçok hususta, hak kaybına uğramadan daha rahat bir şekilde hayatlarını idame ettirebilme fırsatı bulacaklardır.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, temsil, vekâlet, velâyet, vesâyet

Abstract: People’s having to live together has brought some compulsory arrangements. One of the legal arrangements of these arrangements is to give authority to another person to represent you in a field in which you are not qualified. Owing to the law guardianship and proxy authority people will lead their life easily without losing their rights.

Key Words: Law, representation, law guardianship, proxy

GİRİŞ

İnsanlar doğuştan medenî¹ oldukları için bir arada yaşamak zorundadırlar. Bu hakikate karşı gelenlerin sağlıklı bir şekilde hayatlarını idâme ettirmeleri imkânsızdır. Çünkü, yapı olarak zayıf ve kuvvetsiz yaratılan² insanların yardımlaşmadan yaşamaları düşünülemez. Her şeyden önce dünyaya gelen bir çocuk aile ortamından mahrum edilip tabiata terk edilse yaşayamaz.³ Toplum içinde yaşama mecburiyeti ise teşkilatlanmayı getirmiştir. Teşkilâtlanmış en küçük topluluğun aile olduğu söylenebilir.

İnsanın biyolojik olarak hayatını idâme ettirebilmesi için beslenmesi ve kendisinin dış tehlikelerden korunması gereklidir. Allah, insanı yaratırken ona akıl ve bu akıldan yararlanarak diğer organlarını kullanma kabiliyeti vermiştir. Ancak bunlar tek başına bir insanın hayatını devam ettirmesi için yeterli değildir. Meselâ, insanın ihtiyacı olan bir ekmek yapılırken veya kendisini dış tehlikelerden koruyabilmek için ihtiyaç duyduğu aletler üretilirken birçok safhadan geçer ve her safhada farklı muamelelere tâbi tutulması gerekmektedir. Bütün bunları bir insanın yapabilmesi imkânsız olduğundan, başkalarıyla yardımlaşma zarureti bulunmaktadır.⁴ İnsanlar topluluk içinde dünyaya gelir, topluluk içinde yaşar. Topluluk dışında insan düşünülemez.⁵ Nitekim Allah "... birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık..."⁶ buyurmuştur. Kapasite olarak farklı yaratılan insanların ihtiyaçları da birbirlerinden farklıdır. Bu ihtiyaçlarını karşılamak için de, insanlar birbirleriyle yardımlaşmak zorundadırlar.

Toplum hayatında insanlar ihtiyaçlarını karşılarken çeşitli hukukî düzenlemelere uymak mecburiyetindedir. Ancak zaman zaman hastalık, yolculuk, gaiblik, hapiste olma, temyiz kudretinden mahrumiyet, küçüklük ve diğer sebeplerle hacr edilen kişiler, hukukî muamelelerini bizatihi kendileri yapamayacaklarından, bazıları da yapacakları hukukî işlemleri iyice bilemediklerinden başkalarının yardımına ihtiyaç duyarlar.⁷

¹ Hoca Eminzâde Ali Haydar, *Dureru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Matbaa-i Tevsi-i Tıbaat, İstanbul 1339, I/16; Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Abdîrahman b. Haldun, *Mukaddime*, (Çev. Zakir Kadiri Ugan), İstanbul 1990, M.E.B. Basımevi, I/100.

² Nisâ, 28.

³ Ali Fuat Başgil, *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, Baha Matbaası, İstanbul 1957, s.17; İbn Haldun, I/100.

⁴ İbn Haldun, I/100-104; Hamide Topçuoğlu, *Hukuk Sosyolojisi*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1960, I/272; Başgil, s. 5-6.

⁵ Abdülkerim Zeydan, *İslâm Hukukuna Giriş*, (Çev. Ali Şafak), Engin Ofset, İstanbul 1985, s. 33.

⁶ Zuhurf, 32.

⁷ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl es-Serahsî, *Kitâbu'l-Mesûd*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1983, XIX/2; Andreas B. Schwarz, *Borçlar Hukuku Dersleri*, Çev. Bülent Davran, Kardeşler Basımevi, İstanbul 1948, I/378-379; Haluk Tandoğan, *Vekâletsiz İş Görme*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1957, s. 1; A. Saim Gönensay, *Borçlar Hukuku*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1948, s. 120; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 1991, II/ 335.

Ayrıca, şirketler ve çeşitli dernekler gibi hükmî şahıslar da insanları istihdam etmek mecburiyetindedirler. Hukuki Temsil müessesesi de bütün bu ihtiyaç ve zaruretlerin neticesi olarak ortaya çıkmış müesseselerden biridir. Hukuki Temsil kavramı İslam Hukuku'nda kullanılmamakla beraber, İslam Hukukçuları temsil konusunu velâyet, vekâlet ve vesâyet başlıkları altında işlemişler, diğer hukuk sistemleri de bu konu ile ilgili bir takım düzenlemeler öngörmüşlerdir. Biz bu çalışmamızda konuyu İslam Hukuku ve Türk Medeni Hukuku ile mukayeseli olarak ele alacağız.

I. TEMSİL KAVRAMI

Arapça “m.s.l.” kökünden türeyen ve “tefîl” bâbından mastar olan “temsil” kelimesi, sözlükte, benzetmek, özümsemek, bir şeyin aynını yapmak, sahnede oyun göstermek ve bir kişi, topluluk veya kuruluş adına hareket etmek anlamlarına gelmektedir.⁸

Bir hukuk terimi olarak ise temsil, çeşitli şekilde tanımlanmıştır. Her biri temsil müessesesinin bir yönünü vurgulayan bu tanımlardan bazıları şöyledir:

1) Temsil, “Temsil olunanca önceden verilmiş bir salâhiyete veya sonradan verilecek bir icâzete dayanılarak akdin ya da hukukî muamelenin hükümlerini, temsil edilenin şahsında tecelli ettirmek veya sonradan onun üzerine yıkmak üzere başkası için bir mukavele yapmak veya bir hukukî işlem yapmaktır.”⁹

2) Temsil, “bir başkası namına bir hukukî muamele yapmak vâkiasını ifade eden bir terimdir.”¹⁰

3) Temsil, bir kimsenin sahip olduğu yetkiye dayanarak başkası adına ve hesabına hukukî işlem yapmasıdır.¹¹

4) Temsil, “Bir hukukî muameleyi, bir şahsın başka bir şahsın nam ve hesabına yapması ve muamelenin hukukî sonuçlarının bu şahıs üzerine doğmasını sağlamasıdır.”¹²

⁸ Cemâlüddin Muhammed b. Manzûr el-Afrikî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut 1375/1956, XI/610-615; Eyüb b. Musa el-Hüseynî el Küfevî, *el-Külliyât - Mu'cem fi'l-Mustalâhâtî ve'l-Furukî'l-Lugaviyye*, Matbaatu'r-Risâle, Beyrut 1413/1993, s. 51; Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Doğuş L.T.D. Matbaası, Ankara 1970, s. 1290; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Milsan Basımevi, Ankara 1992, s. 1079.

⁹ H. Avni Göktürk, *Borçlar Hukuku (Borçların Umumî Hükümleri)*, Ulus Basımevi, Ankara 1947, s. 162.

¹⁰ Türk Hukuk Kurumu, *Türk Hukuk Lugatı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1998, s. 334; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Kitap Matbaası, İstanbul 1998, s. 452.

¹¹ Ekrem Edgü, *Borçlar Hukuku Umumi Hükümler*, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1965, s. 98; Selahattin Sulhi Tekinay, S. Akman, H. Burcuoğlu, A. Altop, *Tekinay-Borçlar Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1988, s. 220.

¹² M. Kemal Oğuzman, M. T. Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 150.

Kanaatimizce yukarıdaki tanımlardan ilki en kapsamlı olanıdır. Bu tanımlardan anlaşıldığına göre temsilde; müvekkil (temsil edilen), vekil (temsil eden) ve üçüncü şahıs olmak üzere üç taraf ya da süje bulunmaktadır.¹³

II. TEMSİLİN UNSURLARI

1. Müvekkil (Temsil Edilen): Temsilci vasıtasıyla kendisi adına hukukî muamele yapılan kişidir.¹⁴

2. Vekil (Temsil Eden): Temsil ettiği kişi adına ve hesabına hukukî muamele yapan kişidir.¹⁵

3. Üçüncü Şahıs: Temsil işlemi üçüncü şahıs, vekilin, müvekkili adına kendisi ile hukukî muamele yaptığı kişi ya da taraftır.¹⁶

III. HUKUKİ TEMSİL ÇEŞİTLERİ

Temsil işlemi, hukukçular tarafından; temelde yetkiye dayanan temsil ve yetkisiz temsil olmak üzere ikili bir tasnife tabi tutulmuştur.¹⁷ Temsil, doğrudan müvekkilin iznine veya kanuni bir yetkiye dayanıyorsa yetkili temsil; temsil edilen tarafından verilen bir izne dayanmıyorsa veya hukukî bir dayanağı da bulunmuyorsa yetkisiz temsil olarak mütalâa edilmektedir.¹⁸

Yetkili temsil klâsik fıkıh kitaplarında vekâlet, velâyet ve vesâyet gibi başlıklar altında dağınık olarak incelenmiştir. Türk Borçlar Kanunu'nda ise, akitlerden doğan borçlar fasıl başlığı altında 32–40. maddelerde düzenlenmiştir.

Temsil, gerçekleşme şekli ve yetkisini aldığı kaynak itibarıyla tasnife tabi tutulmuştur. Gerçekleşme şekline göre, dolaylı temsil ve dolaysız temsil; kaynağına göre ise, hukukî, kazâî ve irâdî (anlaşmaya dayalı) temsil şeklinde tasnif edilmiştir.¹⁹

¹³ Schwarz, *Borçlar Hukuku*, s. 379; Edgü, s. 98; Kenan Tunçomağ, *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1972, I/248; A Naim İnan, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Sevinç Matbaası, Ankara 1979, s. 219; Karaman, II/335; İsmail Köksal, *İslam Hukuku*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2008, s. 247.

¹⁴ ez-Zerka, I/430; Zeydan, s. 268; Karaman, I/195; Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, Damla Matbaası, Konya 1999, s. 126; *Türk Hukuk Lugatı*, s. 264; Erdoğan, s. 357.

¹⁵ el-Mevsilî, s. 332; Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvahid, İbnü'l-Humâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr ale'l-Hidâye*, Matbaatu Kubra'l-Emîriyye, Bulak 1317, VI/12; Karaman, II/242; Mecelle, m. 1457; *Türk Hukuk Lugatı*, s. 256; Erdoğan, s. 332; Schwarz, *Borçlar Hukuku*, s. 379; Edgü, s. 98; İnan, s. 220.

¹⁶ Schwarz, *Borçlar Hukuku*, s. 379; Edgü, s. 99; İnan, s. 220.; *Türk Hukuk Lugatı*, s. 350; Erdoğan, s. 468.

¹⁷ H. Oser, W. Schönerberger, *Borçlar Hukuku*, (Çev: Recai Şeçkin), Yeni Cezaevi Basımevi, Ankara 1947, s. 261.

¹⁸ Karaman, II/338.

¹⁹ Oser-Schönerberger, s. 275–280; Schwarz, *Borçlar Hukuku*, s. 378–383; İnan, s. 223–226; Karaman, II/336–341.

A. GERÇEKLEŞME ŞEKLİ BAKIMINDAN TEMSİL

Bu kıstas esas alınarak hukuki temsil, dolaylı ve dolaysız temsil olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur.

1. Dolaylı Temsil

Hukukî bir işlemi yapan kişi veya kuruluşun aslında muameleyi başkası adına yaptığı halde, kendi adına düzenlemesidir. Yapılan hukukî muamelede müvekkilin hak ve borçları önce temsil edenin şahsında doğar. Bu akitten doğan alacaklı ve borçlu olma durumu müvekkil ile vekil arasında yapılan ikinci bir akitle temsil edilene devredilir. Böylece ikinci akit vasıtasıyla muamelenin hükümleri temsil edilene devredilmiş olur.²⁰ Komisyon işleri bu tür temsile örnek olarak gösterilebilir (B.K. 416 vd.). Bu temsil şekli İslam Hukuku'nda "akd-i cedid" (farklı bir akd) mesabesinde olup, doğrudan bu temsil türünü karşılayan bir kavram bulunmamaktadır.

2. Dolaysız Temsil

Doğrudan temsil de denilen dolaysız temsil, Türk Borçlar Kanunu'nun 32-37. maddelerinde ifade edilen temsil şeklidir. Burada temsil eden yaptığı hukukî muameleyi doğrudan doğruya temsil ettiği şahıs adına yapar. Bu durum ya kendisinin üçüncü şahsa söylemesiyle ya da Medenî Kanun'un 155 ve 268. maddelerine göre temsil edenin hal ve vaziyetinden yaptığı muamelenin başkasının nam ve hesabına yapıldığının anlaşılmasıyla dolaysız temsilden bahsedilir. Başka bir akde ihtiyaç duyulmadan muamelenin sonuçları temsil edilene intikal eder, temsil edilen alacaklı ya da borçlu olur.²¹

B. HUKUKİ DAYANAK BAKIMINDAN TEMSİL

Temsil edenin temsil edilen kişiyi doğrudan doğruya temsil edebilmesi için temsil yetkisine sahip olması gerekir. Temsil yetkisinin dayandığı kaynak esas alındığında İslâm Hukuku'nda olduğu gibi Türk Medeni Hukuku'nda da temsil yetkisinin; yetki kaynağını bizatihi kanundan alan kanuni

²⁰ Schwarz, *Borçlar Hukuku*, s. 379; Gönensay, s. 120; Andreas Von Tuhr, *Borçlar Hukukunun Umumî Kısmı*, Yargıtay Yayınları, (Çev, Cevat Edege), Ankara 1983, s. 314; İnan, s. 225; Safa Reisoğlu, *Borçlar Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara 1983, s. 84; Edgü, s. 100; Oser-Schönenberger, s. 262; Turhan Esener, "Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Bakımından Yetkisiz Temsil", (Ayrı basım), *Ajans Türk Matbaası*, Ankara 1963, s. 115; Karaman, II/336.

²¹ Schwarz, *Borçlar Hukuku*, s. 374-380; Gönensay, s. 120; Oser-Schönenberger, s. 262; Tuhr, s. 314; Esener, *Yetkisiz Temsil*, s. 115; Edgü, s. 101; Tunçoğlu, I/249-250; İnan, s. 226; Reisoğlu, s. 85; Karaman, II/336.

temsil, hâkimin tayiniyle meydana gelen kazâî temsil ve tarafların anlaşmasıyla oluşan irâdî temsil olmak üzere üçlü bir tasnife tabi tutulduğu görülür.²²

1. Kanunî Temsil (Velâyet)

Kanunî temsilin kaynağı; İslâm Hukuku'nda nasslar,²³ Türk Borçlar Kanunu ve Türk Medenî Hukuku'nda ise kanun hükümleridir.²⁴ Kanuni temsilin en açık örneğini, yaş küçüklüğü (yaşın küçük olması nedeniyle medeni hakların tamamen veya kısmen kullanılamaması)²⁵ ve akıl hastalığı (cünûn), bunama (ateh), sarhoşluk (sekr) uykusu, bayılma (iğmâ) vb. arızî bir sebepten dolayı medeni haklarını kullanamayan (kâsır/fiilî ehliyeti olmayan) kişinin şahsî işlerinin yürütülmesi için başka birinin onu temsil etmesi olan velâyette görmekteyiz.²⁶

Velâyet, yukarıda ifade edilen sebeplere binaen Şarî tarafından presipte babaya verilmiş bir haktır. İslâm hukukundaki ifadesiyle "الأقرب فالأقرب" (en yakın, sonra ondan sonraki en yakın, yoksa ondan sonraki en yakın...) kuralı gereği bu hak eksik ehliyetlinin (kâsır) birinci derecede erkek akrabaları (bi-nefsihi asebesi) olan baba, babanın babası, oğul, oğlun oğlu ve amca gibi en yakından uzağa doğru bir seyir takip eder. Baba tarafından kimse yoksa velâyet anaya geçer.²⁷

Konusu açısından velâyet, şahsa velâyet ve mala velâyet olmak üzere iki kısma ayrılır. Şahsa velâyette veli, velâyeti altındaki eksik ehliyetlinin koruması, eğitim-öğretimi ve evlendirilmesi gibi bütün işleriyle ilgilenmek

²² Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fıkhu'l-İslâmî fî Sevbîhi'l-Cedîd*, Matbaatü Elif-Bâ, Dimeşk 1968, I/424; Haşim Muhammed Mehennâ, *el-Ehliyye ve'l-Meclisü'l-Hısbıyye fî Mısr*, Matbatü'd-Diyâi, Mısır 1354/1935, s. 193.

²³ Bakara, 282; Mâide, 55; Tevbe, 71; "Velisi olmayanın velisi sultandır." Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahim ed-Darimî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1413/1992, 11. Nikâh, 11, II/460; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buharî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1413/1992, Nikâh, 40, II/134, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, İbn Mâce, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1413/1992, 9. Nikâh, 15, I/605; Süleyman b. Eş'as es-Şicistânî, el-Ezdî Ebû Davud, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1413/1992, 12. Nikâh, 19, II/566-567; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1413/1992, 9. Nikâh, 14, III/407.

²⁴ *Borçlar Kanunu*, m. 32. vd.; *Türk Medeni Hukuku*, m. 262 vd.

²⁵ *Türk Hukuk Lugatı*, s. 208; Erdoğan, s. 252.

²⁶ ez-Zerka, I/430; Zeydan, s. 268; Karaman, I/195; Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, s. 126.

²⁷ Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî el-Hanefî, *el-Bedâiu's-Sanâî fî Tertibi's-Şerâî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986, V/156; Muhammed Emin b. Ömerî'l-Hanefî, İbn. Abidin, *Reddu'l-Muhtâr ala'd-Durri'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, Dersâdet, (b.y.), 1324, II/295; Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Kudâmeti'l-Makdisî el-Hanbelî, *el-Muğnî*, 1367, Matbaatü Dâri'l-Menâr IV/471; Zeydan, s. 489-490; Karaman, I/196; Çeker, s. 126-127.

durumundadır. Mala velâyette ise velâyeti altındaki kişinin sadece malî tasarruflarını onun adına yürütür.²⁸

Burada şunu vurgulamak gerekir ki, velinin velâyeti altındaki eksik ehliyetli kişi adına yaptığı bütün tasarruflar onun menfaatine olmalıdır. Velinin velâyeti altındaki kişinin aleyhine olan veya zarar doğuracak tasarrufları geçersizdir.²⁹ Çünkü velinin yaptığı bütün tasarruflar eksik ehliyetlinin adına geçerli olur ve o ehliyetini haiz olunca dahi bu tasarrufları geçersiz kılamaz.³⁰

2. Kazâî Temsil (Vesâyet-Kayyımlik)

Veli ve hâkimin vâsi atayarak yetim ve eksik ehliyetlilerin işlerinin yürütülmesi işlemine vesâyet denir.³¹ Eksik ehliyetlinin daha çok mali işlerini³² takip etmek için velinin vâsi tayin etme, şayet veli yoksa hâkimin vâsi ya da kısıtlı şahısların işlerini takip etmek üzere kayyım tayin etme hakkı vardır.³³ Eğer vâsi, veli tarafından tayin edilirse **el-vasiyyu'l-muhtâr**, hâkim tarafından tayin edilirse **el-vasiyyu'l-mansûb** ya da **vasiyyu'l-kâdî** diye isimlendirilir.³⁴ Hâkim bunu devlet başkanı adına yapar. Çünkü Hz. Peygamber “*velisi olmayanın velisi sultandır*”³⁵ buyurmuştur. Türk Medeni Kanunu ise, bu hakkı sulh mahkemeleri hâkimlerine vermiştir (T.M.H. m. 369. vd.).

Eksik ehliyetli, kayıp kişi (mekûd) veya vakıf gibi cemiyetlerin belirli işlerini takip etme ve koruma için kayyım (koruyuculuk) atama hakkı da veli ya da vâkîfin olmaması durumunda hâkime aittir.³⁶ Veli ve vâsi gibi, kayyım da temsil ettiği kişi ve kurumun zararına tasarrufta bulunamaz.³⁷ Görevini ihmal ettiği takdirde vâsiyi hâkimin değiştirme yetkisi vardır. Böylece vesâyet altındakilerin hakları korunmuş olur.³⁸

²⁸ Mehannâ, s. 194; Muhammed Abdurrahman Ali el-Havârî, *Bahs fi'l-Hacr*, Dâru'l-Hedy, Kahire 1409, s. 24; Subhi Mahmasânî, *el-Mebâdiu's-Şer'iyye ve'l-Kanûniyye fi'l-Hacr ve'n-Nafakât ve'l-Mevâris ve'l-Vasiyye*, Dâru'l-İlm, Lübnan 1981, s. 55.

²⁹ En'âm, 152; el-Kâsânî, V/136; Mahmasânî, s. 96; el-Havârî, s. 29.

³⁰ Ali el-Hafîf, *Ahkâmu'l-Muâmelâti's-Şer'iyye*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, (b.y) (b.t), s. 258; Karaman, I/195.

³¹ ez-Zerkâ, I/430; Çeker, s. 128.

³² Karaman, II/276.

³³ Abdullah b. Mahmud b. Mevdûdî el-Mevsilî el-Hanefî, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Pamuk Ofset, İstanbul 1989, s. 773-775; el-Hafîf, s. 681; Karaman, I/196.

³⁴ Muhammed Zeyd el-Ebyânî, *Şerhu'l-Ahkâmi's-Şer'iyye fi Ahvâli's-Şahsiyye*, Matbaatu's-Şu'be, Mısır 1321/1903, I/57; Mahmasânî, s. 80; el-Hafîf, s. 266.

³⁵ ed-Darimî, Nikâh 11., II/460; el-Buhârî, Nikâh 40, II/134; İbn Mâce, Nikâh 15, I/605; et-Tirmizî, Nikâh 14, III/407.

³⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve Istulâhât'ı-Fıkhîyye Kâmusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul (b. t.) VII/215; Karaman, II/276; Vehbe ez-Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, (Çev: Komisyon), İstanbul 1994, X/307.

³⁷ Bilmen, VII/215-217.

³⁸ Çeker, s. 127.

İslam Hukuku'na göre, veli ve vâside bulunması gereken temel şartlar, ister şahsa ister mala veli veya vâsi olsunlar, veli ve vâsinin akıllı, baliğ ve korumaları altına aldıkları eksik ehliyetlilerle aynı dinden olmalarıdır. Ayrıca vâsinin güvenilir olması ve gözetimindeki kişi ve mallarını koruma ve idare etme kudretine sahip olması şartı aranmaktadır. Bu şartlara haiz olmayanlar veli ya da vasî olamazlar.³⁹

Velâyet ve vesâyet altındaki kişilerin küçük ise baliğ olması, kâsır durumunda ise eda ehliyetine haiz olmasıyla veya veli ya da vasînin eda ehliyetlerini ortadan kaldıran bir duruma düşmeleri halinde velâyet ve vesâyet ortadan kalkar.⁴⁰ Türk Medeni Kanun'unda ise onsekiz (18) yaşını dolduran kişi reşit olarak kabul edilmiştir. (T.M.K. m. 11) Ayrıca, onbeş (15) yaşını dolduran biri, Türk Medeni Kanunu 12. maddesine göre, kazâi rüşd isteme hakkına sahiptir. Küçüğün istemesi halinde hâkim kendisinin aklî ve ruhî olgunluğa eriştiği kanaatine varır ise reşit sayılır. Böylece velâyet ve vesâyet ortadan kalkar.

3. İrâdî Temsil (Vekâlet)

Anlaşmaya dayalı temsilde temsil eden, temsil gücünü temsil edilenin iradesinden alır.⁴¹ Yani temsil edilen kimse, kendisini temsil edebilme ve kendi adına hukukî muamelede bulunabilme yetkisini, yaptığı bir akitle başka birisine devreder.⁴² Bu yetki genellikle vekâlet akdine dayanır.⁴³ Ancak vekâlet, irâdî temsilden farklı bir hususiyet arz etmektedir. Çünkü vekâlet, bir kimsenin kendisinin de yapabileceği bir işi başkasına devir etmesidir.⁴⁴ Bu bakımdan vekâlet, özellikle belirli bir tasarrufun yapılması için verilebileceği gibi, müvekkilin bütün işlerinin takip edilmesi için umumî olarak da verilebilir.⁴⁵

Vekâlet akdiyle vekil, kendisine tevdi edilmiş olan işin idaresini ya da ifasını yüklenmiş olur. Ayrıca vekil, vekâlet sözleşmesiyle müvekkilinin menfaati ve talimatları doğrultusunda hareket etmeyi de taahhüt etmiş olur.⁴⁶

Bir şahsın vekâlet verebilmesi için, vekâlet vererek yapılmasını başkasına devrettiği işi kendisinin de yapabilme ehliyetine sahip olması, vekâlet verilen şeyin kendi tasarrufunda bulunması ve vekilin mümeyyiz

³⁹ Mahmasânî, s. 61; el-Havârî, s. 26-27.

⁴⁰ Mehennâ, s. 202; Mahmasânî, s. 62.

⁴¹ Karaman, II/ 341.

⁴² Özcan Karadeniz, *Roma Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara 1977, s. 261; Schwarz, *Borçlar Hukuku*, s. 383.

⁴³ Gönensay, s. 125; Karaman, II/341.

⁴⁴ es-Serahsî, XIX/2; ez-Zerka, I/450; el-Ebyânî, I/91; Sadî, s. 387; *Mecelle*, Mad. 1449; Bilmen, VI/311.

⁴⁵ Seyid Abdullah Ali Hüseyin, *el-Mukârinatü't-Teşri'iyye*, Dâru'l-lhyâ, Kahire 1366/1947, III/270; el-Haffif, s. 276.

⁴⁶ el-Haffif, s. 280-281; Göktürk, s. 515; Aydın Zevkliler, *Borçlar Hukuku*, Feryal Matbaacılık, Ankara 1984, s. 171.

olması gerekir.⁴⁷ Bütün mezheplerin ittifakıyla bu şartları taşıyan müvekkilin vermiş olduğu vekâlete binaen, vekilin yapmış olduğu tasarruf sonucu doğan haklar müvekkile dönmüş olur.⁴⁸

Vekâlet, bir konuda birkaç kişiye aynı anda da verilebilir. Verilen yetki, ayrı ayrı akitlerle verilir ise, vekillerden sadece birisi işi yaptığında diğerlerinin yetkisi de sona erer. Hepsine bir akitte yetki verilir ise, verilen görevi hepsi beraber yapması ya da hepsinin ortak kararıyla birisinin yapması gerekir.

İslâm hukukçularına göre vekâlet, genelde ücretsizdir. Ancak anlaşmazlıklarda (husumet) yapılan vekillikte ücret söz konusu olabilir. Bu ücreti taraflar kendi aralarında belirlerler. Şayet belirli bir ücret tespit edilmemiş ise, örfe göre belirlenmiş bir ücret emsal olarak kabul edilir.⁴⁹

IV. TEMSİL YETKİSİ VE VEKÂLET

Yukarıda gördüğümüz gibi, bir şahsı diğer bir şahıs adına hukukî muamelede bulunmaya salâhiyetli kılan temsil yetkisi, ya kanundan ya da temsil edilenin irade beyanından kaynaklanmaktadır. İslâm Hukuku'nda temsil yetkisi veren hukukî muamele ile vekâlet birbirinden ayırt edilmezken, günümüz hukukçularından bazıları temsil yetkisiyle vekâlet akdinin farklı şeyler olduğu görüşündedirler. Geçmişten beri birbirine karıştırılmış ve eşit sayılmış olan temsil yetkisiyle vekâleti birbirinden ayıran Alman hukukçu "Laband" olmuştur.⁵⁰ Temsil edilen, temsil yetkisi veren irade beyanını doğrudan temsil edene söyleyerek (iç temsil yetkisi) veya doğrudan doğruya üçüncü şahsa bildirerek (dış temsil yetkisi) açıklayabilir.⁵¹ Birincisi vekâlet akdi, ikincisi de temsil olarak kabul edilir.

Vekâlet ve temsilin farklı müesseseler olduğu görüşünde olanlar, bu iki müessesenin birçok yönde birleştiklerini⁵² de kabul ederler. Ancak çift taraflı bir sözleşme olan vekâlet akdi ile tek taraflı bir işlem olan temsilin farklılıklarının da kabul edilmesi gerektiğini söylerler.⁵³ Bu farklılıkları üç grupta toplamak mümkündür:

1- Vekâlet, vekil ile müvekkil arasında gerçekleşen bir akitir ve taraflara akdî bir sorumluluk yükler (B.K. 386). Temsil ise temsil edilen tarafından açıklanan tek taraflı bir irade beyanı olup akdî bir mesuliyeti yoktur.

⁴⁷ el-Mevsilî, s. 332; İbnu'l-Humâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr ale'l-Hidâye*, VI/12; Karaman, II/242; Mecelle, m. 1457.

⁴⁸ Çeker, s. 123.

⁴⁹ el-Hafif, s. 679.

⁵⁰ Ayfer Kutlu Sungurbey, *Yetkisiz Temsil*, Eren Ofset, İstanbul 1988, s. 4.

⁵¹ İnan, s. 231.

⁵² Schwarz, *Borçlar Hukuku*, s. 387; Sungurbey, s. 87.

⁵³ Aynı görüş için bkz. Edgü, s. 101-102; İnan, s. 231; Sungurbey, s. 87.

2- Vekâlette her iki taraf borç altına girer, vekil sözleşme gereği taahhüt ettiği işi yapmayı veya hizmeti ifayı taahhüt eder. Temsilde ise, temsil eden hiçbir borç altına girmez; temsil salâhiyetine müsteniden yaptığı hukukî muamelenin alacaklısı ve borçlusu temsil edilen ile üçüncü şahıstır.

3- Vekâlet olmadan salâhiyet, salâhiyet olmadan vekâlet mevcut olabilir. Vekâlet akdi sona erince, temsil salâhiyeti sona ermeyeceği gibi; temsil salâhiyeti sona erince vekâlet de sona ermez.⁵⁴

V. HUKUKİ TEMSİLİN SONA ERMESİ

Temsilin sona ermesi klasik İslâm Hukuku kaynaklarında *azlu'l-vekil* (vekilin azli) başlığı altında; Türk Borçlar Kanunu'nda ise 34, 35 ve 396. maddelerinde düzenlenmiştir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Temsil işlemi, temsil edilenin temsil edeni azletmesi ya da temsil edenin istifa etmesiyle sona erer. Bu durumda temsil edilen kişinin kendisini temsil eden kişiye görevden azledildiğini bildirmesi gerekir. Aksi halde haber ulaşınca kadar temsil edenin yapmış olduğu tasarruflar geçerli olur. Ancak temsil akdinde başkasının hakkının bulunduğu durumda, hak sahibinin rızası olmadan temsil eden azledilemez.⁵⁵ Örneğin, alacaklıya rehin olarak verdiği malını, satması için alacaklıya yetki verse, azledebilmesi için yetki verdiği alacaklının rızasını alması gerekir. Çünkü bu temsil akdinde bizzat temsil edenin hakkı vardır.⁵⁶

2- Temsil edilenin veya temsil edenin ölümü de temsil salâhiyetini ortadan kaldıran bir sebeptir. Temsil şahsî itimada dayalı bir akit olduğundan vârislerin bu akdi kabulleri zorunlu görülmemiştir. Bu durumu tarafların bilip bilmemesi önemli değildir. Her iki halde de temsil sona erer.⁵⁷

3- Temsil yetkisinin ortadan kalkmasıyla da temsil sona erer: Temsil salâhiyeti vermek, isteğe bağlı bir tasarruf olduğu için, temsil salâhiyeti verilirken mevcut olan şartların temsil müddetince korunması gerekir. Bundan dolayı akıl hastalığı, herhangi bir sebepten dolayı sözlü tasarruflardan yok-

⁵⁴ Schwarz, *Borçlar Hukuku*, s. 388-390; Gönensay, s. 125; Edgü, s. 102; İnan, s. 231; Reisoglu, s. 87.

⁵⁵ el-Kâsânî, VI/36; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, V/113-114; Burhanuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr b. Abdî'l-Celil el-Merğînânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mubtedi*, Elif Ofset, İstanbul 1986, III/153; Abdulganî el-Guneymî el-Meydânî, *el-Lubâb fî Şerhi'l-Kitâb*, Daru'l-Ihyâi'l-Arabî, Beyrut 1985, II/145; Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Hafid, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesit*, Elif Ofset, İstanbul 1985, II/253-254; el-Mevsilî, s. 339; İbnü'l-Humâm, VI/124-126; Abdurrahman el-Cezîrî, *Kitâbu'l-Fikh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1986, III/206; Zeydan, s. 506-507; *Borçlar Kanunu*, 34.35.396.

⁵⁶ el-Hafif, s. 288; Karaman, II/344.

⁵⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, V/113; Alaeddin Ebi'l-Hasan Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnsâf fî Marifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf alâ Mezhebi Ahmed b. Hanbel*, Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyye, Kahire 1376/1956, V/368; el-Cezîrî, III/207-209.

sun kılınma (hacr)⁵⁸ ve dinden çıkararak (irtidat) düşman ülkesine katılma, ehliyeti ortadan kaldıran sebep olarak kabul edilir ve temsil yetkisini de ortadan kaldırır. Temsil yetkisini kaldıran akıl hastalığının müddeti hakkında ihtilaf vardır. Mesela, Ebû Yusuf akıl hastalığı süresinin bir ay, İmam Muhammed ise bir yıl olduğu görüşündedir.⁵⁹

Ebu Hanife, mürtedin tasarruflarının mevkûf (askıda) olduğu, bu nedenle de temsil edeni atamasının da mevkûf olacağı ve mürted olarak düşman ülkesine katılır ya da öldürülürse temsilin sona ereceği, ancak mürtedin Müslüman olması halinde verdiği yetkinin geçerli olacağı görüşündedir. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise, temsilin sona ermesi için mürted olarak ölmesi, öldürülmesi ya da düşman ülkesinde kalması gerekir. Aksi halde tasarrufları geçerlidir. Herhangi bir nedenle ehliyetin ortadan kalktığı durumlarda tarafların haberdar edilip edilmemesine bakılmaksızın temsil sona erer.⁶⁰

Hanbelîlere göre ise, mürtedin mülkünde başkalarının hakkı bulunması nedeniyle temsil akdi bâtil olmaz, mevkûf (askıda) olur.⁶¹

4- Ortakların ayrılmaları durumunda, ortakları temsilen tasarrufta bulunan şahsın ortaya çıkan yeni durumu bilip bilmemesine bakılmaksızın temsil yetkisi sona erer. Çünkü temsilin devam etmesi, temsil edilenden gelen isteğe bağlıdır. Ortakların ayrılması durumunda bu istek ortadan kalkmış ve temsil eden de hükmen azledilmiş olur.⁶²

5- Kendisini belli bir konuda temsil etmek üzere başkasına temsil yetkisi veren kişi, mümessilinden önce bizzat kendisinin işe başlaması ya da ifa etmesi durumunda, mümessilin temsil yetkisi ortadan kalktığı gibi, mümessilin o görevi ifası ile de temsil yetkisi sona erer.⁶³

6- Temsil salâhiyeti, belirli bir süre için verilmiş ise, bu sürenin bitmesi ile; bir şarta bağlı olarak verilmiş ise de o şartın gerçekleşmesiyle ortadan kalkar.⁶⁴

VI. TEMSİLİN GEÇERLİ OLMADIĞI YERLER

Temsil edenin, temsil ettiği şahıs adına hukukî tasarruf yapabileceği temsil alanı sınırlıdır. Bazı haklar vardır ki bunları hak sahiplerinden başkası kullanamaz. Bunlar; namaz kılmak, oruç tutmak, itikâfa girmek, Kur'an

⁵⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, V/114; el-Merdâvî, V/368;

⁵⁹ el-Merğînânî, III/153; el-Meydânî, II/145; el-Mevsilî, s. 429; el-Cezîrî, III/207.

⁶⁰ el-Merğînânî, III/153-154; el-Meydânî, II/146; el-Mevsilî, s. 339-340; Zeydan, s. 507.

⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII/130; el-Merdâvî, V/370.

⁶² el-Merğînânî, III/153-154; el-Mevsilî, s. 340

⁶³ el-Merğînânî, III/154; el-Meydânî, II/146; el-Mevsilî, s. 340; Zeydan, s. 507; el-Cezîrî, III/207; Karaman, II/344.

⁶⁴ Gönsay, s. 48; Tuhr, s. 329-330; Schwarz, *Borçlar Hukuku*, s. 392; İnan, s. 236-237; Köksal, *İslam Hukuku*, s. 249.

okumak gibi mükellefin bizzat bedeniyle yaptığı ibadetler,⁶⁵ imza, ifadesine başvurulmuş kimse (şahitlik), yemin gibi şahsi olan hakları kullanmak ve haksız bir fiilin yapılması için verilen temsil yetkisidir.⁶⁶ Bunların yanında, İmam Malik hacc ibadetini, namaz ve oruç gibi kişisel yönü ağırlıklı olan ve nefsi terbiye eden bir ibadet olarak kabul eder. Ona göre, "... oraya giren emniyette olur. Yoluna gücü yetenlerin o evi hacetmesi..."⁶⁷ âyetindeki güç yetirmeden maksat; hac ibadetini yapacak kişinin, akıllı, hür ve ister yaya ister binekli olarak, bedenlen karşılaşıcağı güçlüklerle katlanabilecek durumda olması demektir. Bu şartlara sahip olmayanlardan haccın farziyeti düşer. Bu nedenle mâlikîler, hac ibadetinde temsili, yani kişinin kendi adına hac yapmak üzere bir başkasına yetki vermesini (bedel hac) kabul etmezler⁶⁸. İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel ise, haccı mali ibadetlerden saydıkları için hac ibadetinde temsilin caiz olduğu görüşündedirler.⁶⁹ İslam hukukçuları zekât ve öşür vermek, yoksulu doyurmak ve giyindirmek gibi sırf malî kefâretler, tasaddukta bulunmak, kurban kesmek vb. sırf mali ibadetlerde temsilin geçerliliği hususunda ittifak etmişlerdir.⁷⁰ Türk hukuk mevzuatında ibadetler hakkında herhangi bir bilgi yer almazken, nişanlanma (M.K. m. 82 vd.), evlenme (M.K. m. 88 vd.), evlat edinme (M.K. m. 253), vasiyet (M.K. m. 478), miras mukavelesi yapmak (M.K.m.492) da şahsi hak olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu tür muamelelerde temsil uygun görülmemiştir. İslam Hukuku'nda ise bu hususlarda da temsil mümkündür.

SONUÇ

İnsanlar çok çeşitli olan ihtiyaçlarının tamamını kendileri karşılayamadıkları için, üstesinden gelemedikleri ya da vâkıf olamadıkları konularda başkalarını kendilerinin yerine hukuken yetkili kılarak işlerini gördürebilmektedirler. Bu hukukî yetkinin kaynağını, İslam Hukuku'nda naslar, Türk Medenî Hukuku'na ise kanun hükümleri oluşturmaktadır.

Temsil, gerçekleşme şekli bakımından "dolaylı temsil" ve "dolaysız temsil"; yetkisini aldığı kaynağa göre de hukukî, kazâ ve iradî temsil kısım-

⁶⁵ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, el-Hafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid veNihâyetü'l-Muktesit*, Elif Ofset, İstanbul 1985, I, 258. Ayrıca konuyla ilgili geniş bilgi için bkz: Mehmet Erdem, "İbadetlerde Niyabet Problemi Üzerine Bir İnceleme", *Dinbilimleri Akademik İnceleme Dergisi*, VII (2007) Sayı. 2, 231-239.

⁶⁶ Hüseyin, III/270; Karaman, II/337.

⁶⁷ "... و من دخله كان آمنا والله على الناس حج البيت من استطاع إليه سبيلا..." Âl-i İmrân, 97.

⁶⁸ Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdi'l-Berr, *el-Kâfi fî Fıkhı Ehli'l-Medineti'l-Mâlikî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1407/1987, s. 133; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, el-Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1356/1937, IV/150/151; İbn Rüşd, I/256-258.

⁶⁹ Ebû Abdillâh b. Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Ümm*, Matbaatu Kübra'l-Emîriyye, Mısır 1321, II/104; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III/228; Hüseyin, III/271.

⁷⁰ İbn Âbidîn, *Mecmûatü Resâili İbn Âbidîn*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut t.y. I, 157; Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fikru'l-İslâmî ve Edilletühü*, Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 1986, III, 40; Erdem, *İbadetlerde Niyabet*, 230,231.

larına ayrılmaktadır. İslam Hukuku'nda "dolaysız temsil" hakkında bir düzenlemeye rastlanmazken, diğer temsil çeşitleri hakkında kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, kanunî temsilde veli ya da vâsi (velinin olmaması durumunda hâkim de atayabilir) medeni haklarını kullanamayan kişinin korunması, eğitim-öğretimi ve evlendirilmesini üstlendiği gibi bütün malî tasarruflarını da onun adına yürütür. Eksik ehliyetlinin menfaatleri doğrultusunda hukukî temsilcinin yapmış olduğu bütün tasarruflar onun adına geçerli olur ve o ehliyetini haiz olunca bu tasarrufları geçersiz kılamaz.

İradî temsilde temsilci temsil yetkisini temsil edilenin iradesinden alır. Bu yetki genelde vekâlet akdine dayanmaktadır. Vekâlet belirli bir tasarrufun yapılması için verilebileceği gibi, müvekkilin bütün işlerinin takip edilmesi için de verilebilir. Vekâlet akdi gereği vekilin yaptığı tasarruf sonucu doğan hak ve yükümlülükler müvekkile dönmüş olur.

Temsil edenin yapacağı temsil alanı sınırlı tutulmuştur. İslam Hukuku imza, şahitlik, yemin yanında namaz, oruç ibadeti gibi şahsî hakları kullanmak ve haksız bir fiilin yapılması için verilen temsil yetkisini geçerli saymaz. Bunlara ilaveten İmam Malik, Hacc ibadetinde temsili kabul etmez. Türk Hukuk mevzuatında ibadetlere değinilmemekle, İslam Hukuku'nda temsilin geçerli kabul edildiği nişanlanma, evlenme, evlat edinme, vasiyet ve miras mukavelesi yapmak şahsî hak olarak kabul edilmiş olup bu konuda temsil uygun görülmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- ALİ HAYDAR, Hoca Eminzâde, *Dureru'l-Hukkâm Şerh-u Mecelleti'l-Ahkâm*, Matbaa-i Tevsî-i Tıbaat, İstanbul 1339.
- BAŞGİL, Ali Fuat, *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, Baha Matbaası, İstanbul 1957.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslâmiyye ve Istılâhât'ı-Fıkhıyye Kâmusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul (b. t.).
- BUHARÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1413/1992.
- CEZİRÎ, Abdurrahman, *Kitâbu'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1986.
- ÇEKER, Orhan, *İslâm Hukukunda Akitler*, Damla Matbaası, Konya 1999.
- DARİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahim, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1413/1992.
- DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Doğuş L.T.D. Matbaası, Ankara 1970.
- DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Milsan Basımevi, Ankara 1992.
- EBÛ DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, el-Ezdî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1413/1992.

- EBYÂNÎ, Muhammed Zeyd, *Şerhu'l-Ahkâmi's-Şer'iyye fî Ahvâli's-Şahsiyye*, Matbaatu's-Şu'be, Mısır 1321/1903.
- EDGÜ, Ekrem, *Borçlar Hukuku Umumi Hükümler*, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1965.
- ERDEM, Mehmet, "İbadetlerde Niyabet Problemi Üzerine Bir İnceleme", *Dinbilimleri Akademik İnceleme Dergisi*, VII (2007) Sayı. 2
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Kitap Matbaası, İstanbul 1998.
- ESENER, Turhan, "Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Bakımından Yetkisiz Temsil", (Ayrı basım), *Ajans Türk Matbaası*, Ankara 1963.
- GÖKTÜRK, H. Avni, *Borçlar Hukuku (Borçların Umumî Hükümleri)*, Ulus Basımevi, Ankara 1947.
- GÖNENSAY, A. Saim, *Borçlar Hukuku*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1948.
- HAFÎF, Ali, *Ahkâmu'l-Muâmelâti's-Şer'iyye*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, (b.y) (b.t). 1
- HAVÂRÎ, Muhammed Abdurrahman Ali, *Bahs fi'l-Hacr*, Dâru'l-Hedy, Kahire 1409.
- HÜSEYİN, Seyid Abdullah Ali, *el-Mukârinatü't-Teşri'iyye*, Dâru'l-İhyâ, Kahire 1366/1947.
- İBN ABDÎ'L-BERR, Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed, *el-Kâfi fî Fıkhü Ehli'l-Medineti'l-Mâlikî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1407/1987.
- İBN ABİDİN, Muhammed Emin b. Ömeri'l-Hanefî, *Reddu'l-Muhtâr ala'd-Durri'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, Dersâdet, (b.y.), 1324.
- , *Mecmûatü Resâili İbn Âbidîn*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut t.y.
- İBN HALDUN, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Abdurrahman, *Mukaddime*, (Çev. Zakir Kadiri Ugan), M.E.B. Basımevi, İstanbul 1990.
- İBN KUDÂME, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed el-Makdisî el-Hanbelî, *el-Muğnâ*, Matbaatü Dâri'l-Menâr, 1367.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1413/1992.
- İBN MANZÛR, Cemâlüddin Muhammed el-Afrikî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrut 1375/1956.
- İBN RÛŞD, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesit*, Elif Ofset, İstanbul 1985.
- İBNU'L-HUMÂM, Kemâluddin Muhammed b. Abdilvahid, *Şerhu Fethi'l-Kadîr ale'l-Hidâye*, Matbaatu Kubra'l-Emîriyye, Bulak 1317.
- İNAN, A Naim, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Sevinç Matbaası, Ankara 1979.
- KARADENİZ, Özcan, *Roma Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara 1977.
- KARAMAN, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 1991.
- KÂSÂNÎ, Alâuddin Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Hanefî, *el-Bedâiu's-Sanâi fî Tertibi's-Şerâi*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986.

- KÖKSAL, İsmail, *İslam Hukuku*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2008.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi li Ahkâmî'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-Mısıriyye, Kahire 1356/1937.
- KÜFEVÎ, Eyüb b. Musa el-Hüseynî, *el-Külliyât - Mu'cem fi'l-Mustalâhâtî ve'l-Furuki'l-Lugaviyye*, Matbaatu'r-Risâle, Beyrut 1413/1993.
- MAHMASÂNÎ, Subhi, *el-Mebâdiu's-Şer'iyye ve'l-Kanûniyye fi'l-Hacr ve'n-Nafakât ve'l-Mevâris ve'l-Vasiyye*, Dâru'l-İlm, Lübnan 1981.
- MEHENNÂ, Haşim Muhammed, *el-Ehliyye ve'l-Meclisü'l-Hısbıyye fî Mısır*, Matbatü'd-Diyâi, Mısır 1354/1935.
- MERDÂVÎ, Alaeddin Ebi'l-Hasan Ali b. Süleyman, *el-İnsâf fî Marifeti'r-Râcih mine'l-Hılâf alâ Mezhebi Ahmed b. Hanbel*, Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyye, Kahire 1376/1956.
- MERĞİNÂNÎ, Burhanuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr b. Abdi'l-Celil, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mubtedi*, Elif Ofset, İstanbul 1986.
- MEVSİLÎ, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûdî el-Hanefi, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Pamuk Ofset, İstanbul 1989.
- MEYDÂNÎ, Abdulganî el-Ğuneymî, *el-Lubâb fî Şerhi'l-Kitâb*, Daru'l-Ihyâi'l-Arabî, Beyrut 1985.
- OĞUZMAN, M. Kemal, M. T. Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- OSER, H-SCHÖNENBERGER, W., *Borçlar Hukuku*, (Çev: Recai Şeçkin), Yeni Cezaevi Basımevi, Ankara 1947.
- REİSOĞLU, Safa, *Borçlar Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara 1983.
- SCHWARZ, Andreas B., *Borçlar Hukuku Dersleri*, Çev. Bülent Davran, Kardeşler Basımevi, İstanbul 1948.
- SERAHSÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl, *Kitâbu'l-Mebsût*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1983.
- SUNGURBEY, Ayfer Kutlu, *Yetkisiz Temsil*, Eren Ofset, İstanbul 1988.
- ŞAFÎ, Ebû Abdillâh b. Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, Matbaatu Kübra'l-Emîriyye, Mısır 1321.
- TANDOĞAN, Haluk, *Vekâletsiz İş Görme*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1957.
- TEKİNAY, Selahattin Sulhi-AKMAN, S. H., Burcuoğlu, A. Altop, *Tekinay-Borçlar Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1988.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (m.y.), İstanbul 1413/1992.
- TOPÇUOĞLU, Hamide, *Hukuk Sosyolojisi*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1960.
- TUHR, Andreas Von, *Borçlar Hukukunun Umumî Kısmı*, Yargıtay Yayınları, (Çev, Cevat Edege), Ankara 1983.
- TUNÇOMAĞ, Kenan, *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1972.

-
- TÜRK HUKUK KURUMU, *Türk Hukuk Lugatı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1998.
- ZERKÂ, Mustafa Ahmed, *el-Fıkhü'l-İslâmî fî Sevbîhi'l-Cedîd*, Matbaatü Elif-Bâ, Dımeşk 1968.
- ZEVKLİLER, Aydın, *Borçlar Hukuku*, Feryal Matbaacılık, Ankara 1984.
- ZEYDAN, Abdülkerim, *İslâm Hukukuna Giriş*, (Çev. Ali Şafak), Engin Ofset, İstanbul 1985.
- ZUHAYLÎ, Vehbe, *el-Fikru'l-İslâmî ve Edilletühü*, Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 1986.
- , *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, (Çev: Komisyon), İstanbul 1994.